

Artikelen

Een terugblik op het ouderlijk gezin

Arie de Graaf

Driekwart van de kinderen die in de jaren zeventig zijn geboren, is opgegroeid bij twee ouders. Een op de zeven heeft een scheiding van de ouders meegemaakt. Voor de generatie die in de jaren veertig is geboren, was dit aandeel slechts een op de dertig. Het aandeel kinderen dat gedurende de gehele jeugd is opgegroeid in een gezin met twee ouders, is de afgelopen decennia vrijwel constant gebleven. Ongeveer een kwart van de kinderen noemt de jeugdtijd in het ouderlijk huis redelijk tot slecht, of heeft meegemaakt dat de ouders zijn gescheiden. Wel is het aandeel van de kinderen dat de jeugd thuis redelijk tot slecht vindt gedaald, en is het aandeel dat in het ouderlijk huis een scheiding heeft meegemaakt toegenomen.

Het ouderlijk gezin

De afgelopen decennia is het gezinsleven ingrijpend veranderd. Gezinnen zijn kleiner geworden en er zijn bovendien andere samenlevingsvormen gekomen dan het gezin van een echtpaar met kinderen: eenoudergezinnen, gezinnen met een inwonende ouder, pleeg- en stiefgezinnen, homoseksuele paren met kinderen en gezinnen van ongehuwd samenwonende ouders.

Uit staat 1 blijkt dat in de tweede helft van de twintigste eeuw ruim driekwart van de kinderen gedurende de gehele jeugd is opgegroeid bij beide biologische ouders. Dit aandeel is in de loop der jaren niet veel veranderd. Wel zijn de afgelopen decennia steeds meer jongeren in het ouderlijk huis geconfronteerd met een scheiding van de ouders. Van de kinderen die in de jaren veertig zijn geboren, heeft slechts 3 procent thuis een (echt)scheiding van de ouders meegemaakt, tegen 14 procent van de kinderen die zijn geboren in de jaren zeventig. Daarentegen is het aandeel personen dat tijdens de jeugd één van de ouders heeft verloren gedaald van 18 naar 7 procent. Het aandeel kinderen dat voor het grootste deel van de jeugd bij alleen de vader of moeder is opgegroeid en geen scheiding van de ouders of overlij-

den van één van de ouders heeft meegemaakt, of niet bij de ouders is opgegroeid, bedraagt 2 à 3 procent. In 2007 telde Nederland 2,1 miljoen tweeoudergezinnen en 461 duizend eenoudergezinnen. Eenoudergezinnen kunnen op een aantal manieren ontstaan: door echtscheiding of uit elkaar gaan van ongehuwd samenwonende partners, doordat een van de partners overlijdt, of als een alleenstaande vrouw een kind krijgt. In 2007 was ruim een kwart van de alleenstaande ouders ongehuwd, 17 procent verweduwd en bijna 50 procent gescheiden. De overigen waren (nog) gehuwd. In 2007 groeiden 718 duizend kinderen op in een eenoudergezin, ofwel 15 procent van alle kinderen die nog bij de ouders wonen. Dit aandeel zal de komende jaren naar verwachting licht toenemen (Agtmaal-Wobma en Van Duin, 2007).

Methode en gegevens

Dit artikel presenteert een analyse van de relatie met en tussen de (stief)ouder(s) voor personen die zijn geboren in de periode 1940–1979. Het gaat hierbij om volwassenen die terugkijken op het gezin waarin ze zijn opgegroeid. Zij hebben gedurende hun hele jeugd in een tweeoudergezin gewoond, hebben in het ouderlijk huis de echtscheiding van hun ouders meegemaakt of hebben er het overlijden van één van de ouders ervaren. Respondenten die met twee biologische ouders zijn opgegroeid en het ouderlijk huis hebben verlaten, zijn ondervraagd over de ervaringen met de ouders en het gezinsleven en over het contact tussen de ouders. Met contact wordt de onderlinge verstandhouding bedoeld: of en hoe vaak er ruzies en conflicten voorkwamen tussen de ouders of tussen de ouders en het kind (de respondent). Als de ouders zijn gescheiden, gaat het om contact met en tussen de ex-partners in het eerste jaar na de scheiding. De gegevens zijn afkomstig uit het Onderzoek Gezinsvorming 2003 van het CBS.

Staat 1
Personen van 23–62 jaar in 2003 naar ouderlijke gezinssituatie

Ouderlijke gezinssituatie	Geboren in de periode			
	1940–1949	1950–1959	1960–1969	1970–1979
	%			
Tweeoudergezin	77	81	77	76
Woonde thuis bij scheiding ouders	3	6	11	14
Woonde thuis toen vader en/of moeder overleed	18	12	10	7
Bij vader of moeder opgegroeid anders dan overlijden/scheiden ouders	1	0	1	1
Niet bij vader of moeder opgegroeid	2	1	1	1
	abs.=100%			
Totaal aantal respondenten	1 590	1 869	2 073	1 490

Kinderen uit tweeoudergezinnen

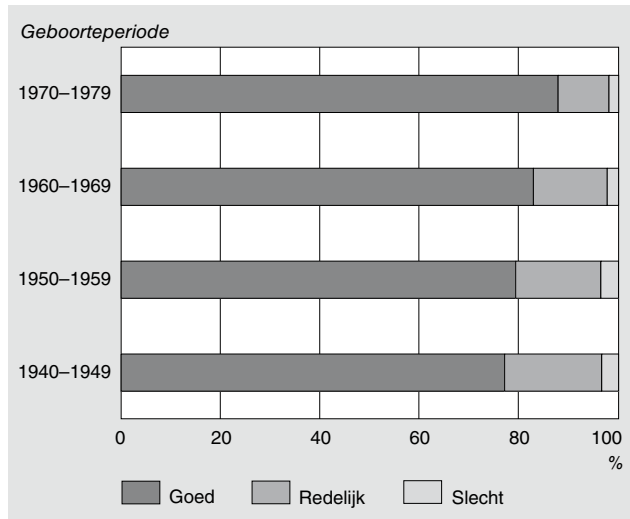
Uit *grafiek 1* blijkt dat driekwart van de generaties die in de jaren veertig zijn geboren en gedurende hun hele jeugd zijn opgegroeid in een tweeoudergezin het gezinsleven als 'goed' hebben ervaren. Generaties die later zijn geboren hadden een steeds positievere ervaring met het gezinsleven. Voor personen geboren in de jaren zeventig is dit aandeel bijna 90 procent. Het gaat hier om volwassenen die ook geen scheiding van de ouders hebben meegemaakt nadat ze het ouderlijk huis hebben verlaten.

Een mogelijke verklaring voor deze positieve ontwikkeling is dat de overgang van een 'bevelshuishouding' naar een 'onderhandelingshuishouding' in het gezin een positief effect heeft gehad op het gezinsleven. In de jaren zestig en zeventig is de uitleg over regels en grenzen door de ouders en de ruimte die kinderen kregen om deze regels en grenzen bij te stellen, aan verandering onderhevig geweest (Du Bois-Reymond, 1993). Omdat ouders in onderhande-

lingsgezinnen relatief soepele regels hanteren, zou de kans op conflicten kleiner zijn dan in bevelshuishoudingen. Deze ontwikkeling in het gezin kan een gunstige uitwerking hebben gehad op de ervaring van het ouderlijk gezin.

Een andere verklaring voor het feit dat jongere generaties hun jeugdtijd in het gezin meer zijn gaan waarderen, ligt in de kwaliteit van het contact dat ouders met elkaar hadden. Oudere generaties gingen slechts zelden uit elkaar, ook wanneer de relatie niet goed was. Vader en moeder bleven vaak bij elkaar voor de kinderen, of onder druk van de omgeving. Het blijkt dat volwassenen die zijn geboren in de periode 1940–1949, die in een tweeoudergezin zijn opgegroeid en van wie de ouders nooit zijn gescheiden, minder positief zijn over het contact tussen de ouders dan volwassenen geboren in de periode 1970–1979. Een kwart van de oudere generaties vond de relatie tussen de ouders 'redelijk' tot 'slecht', tegen 16 procent van de generaties die zijn geboren in de jaren zeventig.

1. Ervaring van het ouderlijk gezinsleven¹⁾

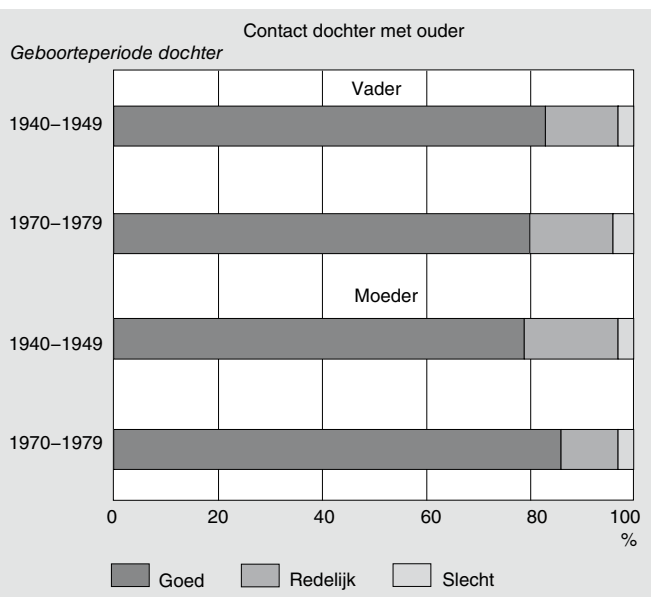
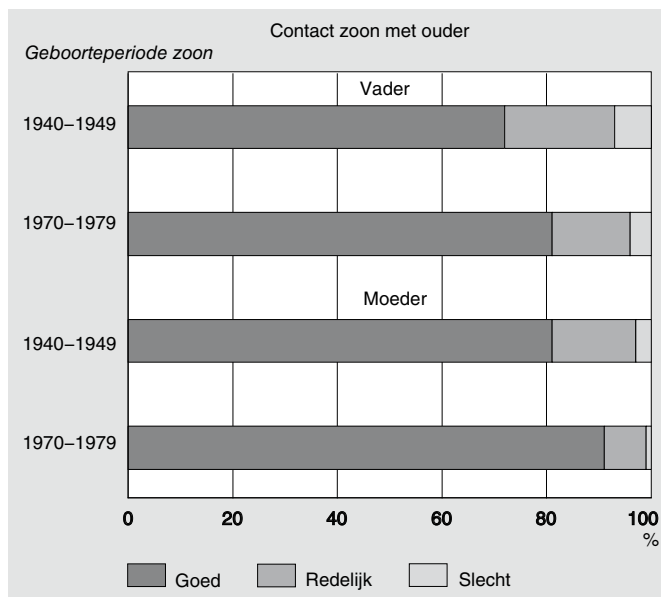
¹⁾ Personen die zijn opgegroeid in een tweeoudergezin en van wie de ouders, na het uit huis gaan, niet zijn gescheiden.

Staat 2 laat zien dat er een sterk verband is tussen de ervaring van het gezinsleven in het ouderlijk huis en het contact tussen de ouders. Van de personen die het gezinsleven in het ouderlijk huis als slecht hebben ervaren, geeft 70 procent aan dat het contact tussen de ouders slecht was. Oudere generaties hebben het gezinsleven minder positief ervaren dan jongere generaties, omdat er binnen het gezin vaker ruzies of conflicten voorkwamen.

Staat 2
Personen van 23–62 jaar opgegroeid in tweeoudergezin (ouders nooit gescheiden)

Ervaring ouderlijk gezinsleven	Contact tussen ouders toen kind nog thuis woonde			Totaal aantal respondenten
	goed	redelijk	slecht	
	%			abs.=100%
Goed	89	11	1	4 348
Redelijk	29	60	12	828
Slecht	8	22	70	135
Totaal	77	19	4	5 311

2. Contact tussen ouder en thuiswonend kind

Jongeren die in een tweeoudergezin zijn opgegroeid en van wie de ouders zijn gescheiden nadat zij het ouderlijke huis hadden verlaten, hebben een minder prettige jeugd gehad dan jongeren van nooit gescheiden ouders. De helft van de volwassenen met gescheiden ouders heeft het gezinsleven tijdens het verblijf bij hun ouders als 'redelijk tot slecht' ervaren. Voor personen uit gezinnen van nooit gescheiden ouders ligt dit op 20 procent. In een deel van de gevallen zullen de ouders bij elkaar zijn gebleven voor de thuiswonende kinderen.

Contact tussen ouder en thuiswonend kind

Het contact tussen nooit gescheiden ouders en kinderen wordt nader belicht in de *grafiek 2*. Het blijkt dat jongens met zowel de vader als de moeder duidelijk een betere verstandhouding hebben gekregen. Vier op de vijf zonen geboren in de periode 1970–1979 hadden een goed contact met de vader; negen op de tien hadden een goed contact met de moeder. Meisjes hebben door de jaren heen ook een beter contact gekregen met de moeder, terwijl het contact met de vader stabiel is gebleven. Een op de vijf meisjes had een 'redelijk' tot 'slecht' contact met de vader. Opvallend is dat jongens het beste contact hadden met de moeder.

Sleutelkinderen

De afgelopen decennia zijn vrouwen steeds vaker betaalde arbeid gaan verrichten. Dit geldt ook voor moeders met schoolgaande kinderen. Om inzicht te krijgen in de werksituatie van de vader en moeder toen de respondent nog kind was, zijn enkele vragen gesteld over het werken van de ouders tijdens de periode waarin het kind de lagere school bezocht. Gevraagd is hoe deze periode is ervaren.

Het aandeel moeders dat het grootste gedeelte van de periode waarin het kind op school zat betaalde arbeid verrichtte, is gestegen van 12 procent voor de oudste generaties naar 24 procent voor de jongste generaties (*grafiek 3*). Van de werkende moeders was gemiddeld 15 procent niet thuis wanneer het kind uit school kwam. Een klein percentage van de kinderen werd opgevangen door de vader. Uiteindelijk werd 13 procent van de schoolgaande kinderen voor een kortere of langere periode niet door een van de ouders opgevangen. Terugkijkend op hun jeugd heeft een kwart van de volwassenen dit als negatief ervaren; 15 procent vond het wel positief dat de ouders niet aanwezig waren als zij uit school kwamen en voor ruim de helft maakte de aanwezigheid van de ouders geen verschil. Opvallend is dat meisjes negatiever waren over de afwezigheid van de ouders dan jongens.

Echtscheiding en kinderen

De laatste jaren maken jaarlijks rond 34 duizend minderjarige kinderen een echtscheiding mee van hun ouders. Begin jaren negentig lag dit aantal nog op ongeveer 25 duizend. Deze stijging kan worden toegeschreven aan de toename van het

aantal echtscheidingen, maar ook aan de toename van het aandeel echtscheidingen waarbij kinderen zijn betrokken. Dit laatste komt omdat men eerst ongehuwd gaat samenwonen en trouwt als er kinderen komen. Vanaf medio jaren negentig is het aandeel door echtscheiding ontbonden huwelijken met kinderen gestegen van 45 naar ruim 55 procent (*staat 3*).

Het totaal aantal kinderen dat in het ouderlijk huis is geconfronteerd met het uit elkaar gaan van de ouders is groter. Het gaat dan ook om kinderen die opgegroeid zijn bij ouders die niet-gehuwd samenwoonden of ouders die hebben gekozen voor een flitscheiding (De Graaf, 2005). Uit *staat 1* bleek al dat het aandeel kinderen dat thuis een scheiding heeft meegemaakt is gestegen van 3 procent voor de oudste generaties naar 14 procent voor de jongste generaties.

Kinderen na scheiding

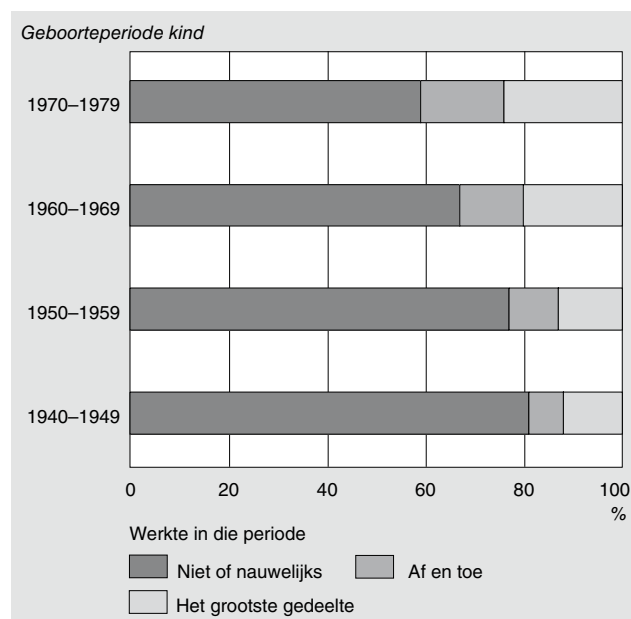
Door echtscheiding verandert niet alleen het contact van het kind met de ouders. De nieuwe gezinssamenstelling beïnvloedt ook het welbevinden van de kinderen. Dit geldt des te meer als gescheiden ouders gaan hertrouwen of gaan samen-

Staat 3
Echtscheidingen en minderjarige kinderen betrokken bij echtscheiding, 1990–2006

Jaar van echtscheiding	Totaal aantal echtscheidingen	w.o. aandeel echtscheidingen met minderjarige kinderen	Totaal aantal minderjarige kinderen
	x 1 000	%	x 1 000
1990	28,4	48,5	24,1
1995	34,2	44,8	28,0
2000	34,7	51,8	33,0
2001	37,1	53,0	36,3
2002	33,2	56,3	34,7
2003	31,5	58,1	33,9
2004	31,1	58,1	33,6
2005	31,9	57,4	33,9
2006	31,7	56,9	33,3

Bron: CBS, Bevolkingsstatistieken

3. Arbeidssituatie van moeders toen het kind de lagere/basisschool bezocht

wonen met een nieuwe partner. De nieuwe gezinssituatie is belangrijk voor het welbevinden van stiefkinderen. Gaat het goed in het nieuwe stiefgezin, en in het bijzonder met het contact met de stiefouder, dan gaat het ook goed met de kinderen. Het welbevinden van de kinderen hangt sterker samen met de band met de stiefouder dan met de band met de biologische ouder die geen deel meer uitmaakt van het gezin (Spruijt, 2007).

Uit het Onderzoek Gezinsvorming 2003 blijkt dat bijna 80 procent van de kinderen na de scheiding bij de moeder woont en ruim 5 procent bij de vader. Co-ouderschap, waarbij het kind deels bij de vader en deels bij de moeder woont, komt in 15 procent van de gevallen voor (De Graaf, 2005). Een klein deel van de kinderen gaat na de scheiding zelfstandig wonen.

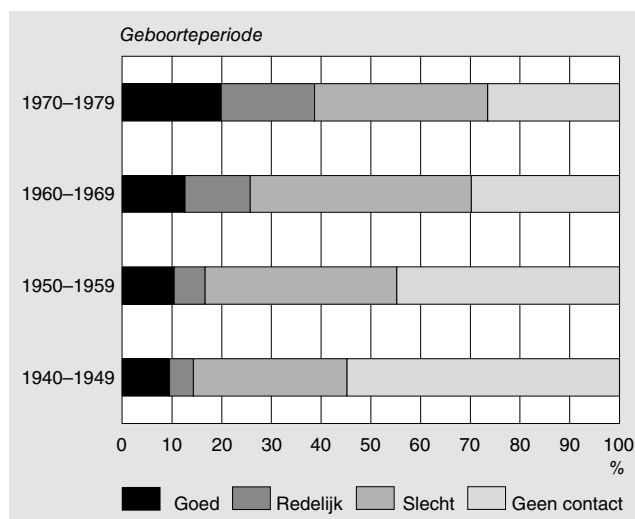
Aan personen die thuis een scheiding hebben meegemaakt, is gevraagd hoe de onderlinge verstandhouding was tussen de ouders in het eerste jaar na de scheiding. Uit *grafiek 4* blijkt dat het onderlinge contact tussen de ouders bij de jongste generatie van volwassen kinderen beter was dan bij de oudere generaties. Vier op de vijf kinderen die zijn geboren in de periode 1940–1949 geven aan dat het onderlinge contact tussen de ouders slecht was, of dat er helemaal geen contact

was. Generaties geboren in de jaren zeventig zeggen dat de onderlinge verstandhouding tussen de ouders veel beter was. Vier op de tien ex-partners hadden in het eerste jaar na de scheiding een redelijk tot goed contact met elkaar.

Ook het contact van de kinderen met de vader blijkt in het eerste jaar na de scheiding beter te zijn geworden. Vier op de tien kinderen geboren in de jaren veertig heeft na de scheiding redelijk tot goed contact gehad met de vader (*staat 4*). Dit geldt voor zes op de tien kinderen die in de jaren zeventig zijn geboren.

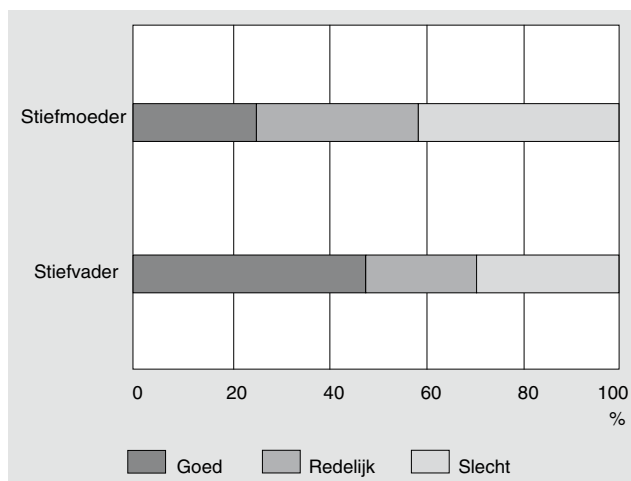
Deze ontwikkeling is ook waargenomen door Spruijt (2007). Hij concludeert dat het aandeel kinderen dat geen contact meer heeft met de uitwonende ouder – meestal de vader – de laatste jaren is gedaald van 25 naar iets minder dan 20 procent. Het contact met de moeder wordt in de meeste gevallen goed genoemd (70 procent). Dit was vroeger zo, maar geldt ook voor de generaties die in de periode 1970–1979 zijn geboren. Dit stabiel hoge aandeel heeft te maken met het feit dat het merendeel van de kinderen die in het ouderlijk huis een scheiding hebben meegemaakt, bij de moeder is blijven wonen.

4. Contact tussen de ouders in het eerste jaar na scheiding¹⁾

¹⁾ Personen die in het ouderlijk huis een scheiding van de ouders hebben meegemaakt.

5. Ervaring met stiefouder

Kind en stiefouder

Van de kinderen die na de scheiding bij de vader of moeder blijven wonen, krijgt bijna de helft te maken met een stiefouder. Gemiddeld zijn kinderen 12 jaar oud als dat gebeurt en hebben ze daarvoor gemiddeld 4,5 jaar in een eenoudergezin doorgebracht.

Bijna de helft van de respondenten beoordeelt de nieuwe gezinssituatie met de stiefvader als goed en een derde als slecht (*grafiek 5*). De aanwezigheid van een stiefmoeder wordt negatiever ervaren. Slechts een kwart beoordeelt de thuissituatie positief. De negatieve ervaring is vooral het gevolg van een slecht contact met de stiefmoeder.

Staat 4
Contact kind met gescheiden ouder in het eerste jaar na scheiding

Contact met	Kind geboren in de periode			
	1940–1949	1950–1959	1960–1969	1970–1979
	%			
Vader				
goed	24	21	34	36
redelijk	18	13	18	25
slecht	13	30	24	19
geen contact	44	36	24	19
Moeder				
goed	72	71	70	72
redelijk	4	12	15	16
slecht	7	13	11	7
geen contact	17	3	4	5
	abs.=100%			
Totaal aantal respondenten	46	97	198	194

Staat 5
Gemiddelde leeftijd bij uit huis gaan

Oudelijke gezinssituatie	Mannen	Vrouwen
Tweeoudergezin	22,2	20,6
Woonde thuis bij scheiding ouders	20,9	19,8
Woonde thuis bij scheiding ouders en stiefouder meegemaakt	20,5	19,5

Uit huis gaan

De afgelopen decennia is voor zowel mannen als vrouwen zelfstandigheid een steeds belangrijker reden geworden om het ouderlijk huis te verlaten. Samenwonen en trouwen hebben aan belang ingeboet. Individualisering en emancipatie zijn belangrijke verklaringen voor deze ontwikkeling (De Graaf en Loozen, 2006).

De situatie thuis blijkt ook invloed te hebben op de beslissing om op eigen benen te staan. Ongeveer 5 procent van de jongeren die het ouderlijk huis verlaten noemt 'de slechte sfeer thuis' de belangrijkste reden om te vertrekken. Het blijkt dat een kwart van de jongeren met een stiefouder na een scheiding van de ouders het ouderlijk huis vanwege de slechte sfeer verlaat. Uit *staat 5* blijkt ook dat deze jongeren dat op vrij jonge leeftijd doen. Ook jongeren die alleen een echtscheiding van de ouders hebben meegemaakt, gaan gemiddeld eerder het huis uit dan jongeren die hun hele jeugd bij vader en moeder zijn geweest. Van hen noemt ongeveer 15 procent 'de slechte sfeer in het ouderlijk huis' als reden om uit huis te gaan.

Conclusies

Driekwart van de kinderen groeit op in een tweeoudergezin. Van de kinderen die in de jaren zeventig zijn geboren, heeft een op de zeven in het ouderlijk huis een scheiding meegemaakt. Bij de generatie die in de jaren veertig is geboren, was dit slechts een op de dertig.

Ongeveer een kwart van de kinderen is opgegroeid in een minder prettige gezinsituatie: deze kinderen noemen hun jeugdtijd in het ouderlijk huis redelijk tot slecht of hebben meegemaakt dat hun ouders zijn gescheiden. Wel is het aandeel dat de jeugdtijd redelijk tot slecht vindt gedaald, en is het aandeel dat in het ouderlijk huis een scheiding van de ouders heeft meegemaakt toegenomen. Deze ontwikkeling ondersteunt de gedachte dat de toename van het aantal scheidingen niet wordt veroorzaakt doordat de relatie tussen partners slechter is geworden, maar doordat het tegenwoordig meer geaccepteerd is dat ouders uit elkaar gaan wanneer de relatie slecht is.

Een op de vijf jongeren met gescheiden ouders had in het eerste jaar na de scheiding geen contact meer met de vader. Een zelfde aandeel had een slecht contact met de vader. Wel is dit contact in de afgelopen decennia duidelijk verbeterd. Het contact met de moeder na de scheiding was daarentegen voor newgen op de tien jongeren redelijk tot goed te noemen. Ook hier is sprake van een verbetering.

Van de jongeren die met een stiefvader zijn opgegroeid, heeft een derde de nieuwe situatie als slecht ervaren. De situatie in het gezin met een stiefmoeder werd zelfs door vier op de tien jongeren als slecht ervaren, vooral doordat zij een slecht contact hadden met de stiefmoeder.

Een als slecht ervaren sfeer in het ouderlijk huis is – vooral als er een stiefouder in het spel is – een belangrijke reden om al vroeg zelfstandig te gaan wonen.

Literatuur

Agtmaal-Wobma, E. van, en C. van Duin, 2007, Huishoudensprognose 2006–2050: belangrijkste uitkomsten. *Bevolkingstrends* 55(2), blz. 53–59.

Bois-Reymond, M. du, 1993, Jeugd en gezin. In: Dieleman, A.J. et al. (red), *Jeugd in meervoud*. De Tijdstroom, Utrecht.

Graaf, A. de, 2005, Scheiden: motieven, verhuisgedrag en aard van de contacten. *Bevolkingstrends* 53(4), blz. 39–46.

Graaf, A. de, en S. Loozen, 2006, Uit huis gaan van jongeren. *Bevolkingstrends* 54(4), blz. 34–40.

Spruijt, E., 2007, *Scheidingskinderen. Overzicht van recent sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor kinderen en jongeren*. SWP, Amsterdam.